

A kutatás célja a XVI. század első fele költészetének olyan vizsgálata volt, amely előfeltételeiben nem köti magát a társadalomtörténeti korszakoláshoz. Ennek keretében értelmeztük a XVI. század első évtizedei költői és költészettel kapcsolatos munkáit, vitattuk meg a korszak fontos kérdéseit a pályaterv szerinti műhely-megbeszéléseken és konferenciákon, valamint közleményekben.

Ezeknek a megbeszéléseknek általában véve igen fontos eredménye volt a költészet allegorikus szerkesztésének középkori hagyományáról, a hagyomány továbbéléséről kialakított koncepció. Eszerint a 16. század első évtizedeiben kialakuló költészet, a prózával szemben, megtartotta a középkori himnuszköltészetből örökölt allegorizist, jelentős részben azért, mert egészen a pietizmusig nem jött létre más elméleti háttér az összefüggő metaforákból alkotott szövegek értelmezéséhez. E probléma részletesebb tárgyalásaképpen keletkeztek Szilasi László szövegértelmezései Balassi Szentháromság-himnuszairól, az *Adj már csendességet...* kezdetű versről, valamint a Júlia-ciklusról, a XVI. század közepi vallásos históriákról, továbbá Tinódi hegedűs énekeiről.

A pályázat nyelv- és irodalomszemlélettel kapcsolatos részének eredményeként megjelent Bartók István akadémiai doktori értekezésének könyv változata, amelynek végső változatához a pályázat résztvevői a korábbi műhely-megbeszélések, valamint az értekezés kéziratának közös átnézése során jelentős mértékben hozzájárultak.

A monográfia Sylvester nyelvtanának európai környezete mellett számos irodalomtörténeti kérdéssel foglalkozik. Ezek közé tartozik a Sylvester által használt „lelís” terminus, illetve a terminus latin megfelelője, az *inventio* magyarországi továbbélése. A megbeszélések során mind a kiadás, mind a monográfia gazdagodott, mind a Sylvester által használt antik allúziók, mind a költészetre vonatkozó terminológia értelmezési hagyományának feltárása terén.

A már lektorálás alatti Bartók István-monográfia közös megvitatásának eredménye volt, hogy a Sylvester által említett, a hónapversek kapcsán forrásul megadott *Enchiridion piarum precationum: cum Passionali ut vocant, quibus accessit novum calendarium cum cisio Iano vetere et novo, atque aliis quibusdam, ut patet ex indice*, című, először Wittenbergben 1529-ben megjelent Luther Márton-mű végül is nem járult hozzá Sylvester hónapversei forrás-kérdéséhez. Ami egyfelől negatívum, másfelől pozitívum, hiszen megerősítette a feltevést, hogy a hónapversek egy része Sylvester saját munkája. A virágénekekről szóló rész értelmezése során a humanista költészet-apológiák és a skolasztikus költészet-bírálat hagyománya került tárgyalásra. Számos más, kisebb eredmény is származott ebből a közös munkából, például a Rimay által használt „szényezte” terminusnak a horatiusi *Ars poetica* „operum colores” kifejezéséhez kapcsolását, vagy a *fabula* és a *historia* ugyancsak horatiusi kapcsolatait. A monográfia további, a műhely-beszélgetések során megvitatott eredménye az a több érveléssel alátámasztható feltételezés, hogy a *Grammatica Hungarolatina* latin verseiben Sylvester a „magyar poesist” is hasznosította, egyben a pályaterv második, a latin és a magyar nyelv kapcsolatával foglalkozó részébe is sorolható.

Ugyancsak a nyelv- és irodalomszemlélet terén került a vizsgálódás homlokterébe Konrad Celtis *Ars versificandi et carminum* című munkája. Az 1494-ben megjelent, és a bécsi egyetemen 1497-től feltehetően az oktatásban is megjelenő tudományt tartalmazó kompendium számos téren, elsősorban a variabilitás követelménye terén kapcsolódik a kor humanista irodalmához: hangsúlyozza a szinonimákban való gazdagság, a kidolgozott epitheton-használat követelményét, ami Jacobus Piso és Stephanus Taurinus költészetében láthatóan alapvető követelmény.

A magyar és a latin nyelv rétegei terén jelentősen bővült az anyaggyűjtés a latin és népnyelvű munkákat író humanisták vizsgálatában. Ezen anyaggyűjtés során vált világossá, hogy a humanista Jacobus Piso, aki patrónusának, Johannes Goritz/Coryciusnak levélben számolt be az 1514. augusztus 8-ai orszai csatáról, a szakirodalomban bevett állítással

szemben nem szerzője az ugyanerről az eseményről készült, *Die Schlacht von dem kunig Poln. und mit dem Moscowiter, gescheen am tag Marie gepurt* (Nürnberg, Gutknecht, 1514) című népnyelvű röpiratnak. Ezt a két röpirat eltérő tárgyalásmódja, valamint a közöttük kimutatható számos adatbeli eltérés egyaránt igazolja. Elkészült a Piso-levél fordítása és megjelenés előtt áll a hozzá írt tanulmány.

A tárgyalt kor irodalmának fontos tényezője a mecénatúra karaktere. Amint ez Jankovits László korábbi kutatásaiból kiderült, a 16. század első évtizedeiben az irodalom pártfogásának lehetőségei jelentősen javultak, a nepotizmus és a familiárisok iskoláztatásának lehetőségei növekedtek. A patrónus--familiáris viszony, az e viszonyban megfogalmazódó szerepek megjelenítéséről két tanulmány született: az egyik Jacobus Piso és Szalkai László viszonyáról, Szalkai műveltségéről általában, a másik az egyik, Szalkaihoz szóló Piso-vers elemzése révén tárgyalja ezt a kérdést. Ugyebben a témában íródtak a Piso bécsi pártfogójához, Johannes Fuchsmagen/Fusemannushoz, illetve római patrónusához, Johannes Coryciushoz/Goritzhoz írt versek.

A pályaterv harmadik része a reformáció énekköltészete kialakulásának vizsgálata volt. Ennek keretében elsősorban az ún. prédikátor költők verseinek érvkészlete, az érvkészlet reformáció előtti hagyományának átértelmezése került vizsgálat alá. E munka részeként született meg Farkas András *Az zsidó és magyar nemzetéről* című munkájának olyan új, a futamidő során publikált értelmezése Pap Balázstól, amely a wittenbergi történet szemlélet mellett az énekekben elősorolt ószövetségi események allegorikus olvasatának hagyományát is figyelembe veszi a zsidó-magyar párhuzam vizsgálatakor. Az énekköltészet műfaji rétegeinek részletesebb meghatározását szolgálta két konferencia-előadás. Az egyik Tinódi Sebestyén *Cronicájának* nem história műfajú darabjai és a 16. század első évtizedei más énekelt verses műfajai viszonyáról szólt, a másik Tinódi és a protestáns énekköltők bibliai tárgyú verseit vetette össze.

A témáról folytatott beszélgetéseken különösen Szilasi László vizsgálódásai révén világossá vált, hogy az olyan, jellegzetesen a 16. századi verseléshez kapcsolt jellemzők, mint az akrosztichon és a kolofon, meglehetősen kis számú versre jellemzők a kor énekköltészetében. Pap Balázs a 16. századi epikus költészetéről vallott nézetek összefoglalása után a szövegek önelnevezéseit vizsgálva, valamint a korszakot érintő kritikai megnyilatkozásokat (Tinódi Sebestyén, Gyöngyösi István és Zrínyi Miklós előszavait) vizsgálva jutott arra, hogy a kialakuló 16. századi epikus költészetben a kortársak maguk is elkülönítettek műfajokat, de ezek az elválasztások a 19. századtól kialakuló rendszerező törekvések számára nem tűntek fel. A Varjas Béla tételmondatából kiinduló, alapvetően statisztikai vizsgálati alapján azt állapította meg, hogy a minta nem reprezentatív, viszont ebben az állapotában korántsem annyira töredékes, mint azt eddig gondoltuk.

A 16. századi epikus költészetéről Pap Balázs vizsgálódásai alapján az vált világossá, hogy a nyomtatásban megjelent istenes énekek köre valószínűleg nem reprezentatív minta, hanem túlnyomórészt magában foglalja a témában megjelent munkákat: vagyis a nyomtatott és kéziratos forrásból ismert bibliai históriák oly szoros kapcsolatban állnak egymással, hogy nemigen kell elveszett darabokat tételeznünk, vagyis a 16. század ezen alapvető műfajához kapcsolódó szövegek valószínűleg túlnyomórészt ránk maradtak. Megkezdődött és már publikálásra érett eredményekkel is járt a forráscsoportok kapcsolatainak feltérképezése, ezzel kapcsolatosan Pap Balázs előadást tartott a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetében, részint e műfaj osztályozhatóságáról, részint a hiányosan ránk maradt Hoffgreff-énekeskönyv rekonstrukciójáról.

Ugyancsak az ő előadásai, illetve az azok kapcsán tartott vitákban fogalmazódott meg az a tétel, amely szerint a kor szöveghagyományozásában domináns az a jelenség, hogy egy nyomtatott kiadás meghatározza a kéziratos hagyományt, vagyis egy-egy ének

szöveghagyományozásának kutatásában a kéziratos szövegtekstnek kisebb jelentőséget érdemes tulajdonítani. Pap Balázs kutatásai doktori értekezésében kapnak összefoglalást.

Az elbeszélő költészet legkorábbi ismert szövegelemleke, a *Szabács viadala* címen ismert vers vizsgálatakor merült fel annak a lehetősége, hogy az éneket a német „*Zeitungslied*” műfaji keretein belül értelmezzük. Ötvös Péter e tárgyú kutatásai negatív eredményre vezettek, a műfaj más elbeszélői technikákkal dolgozik, és elterjedésének ideje későbbi, mint a „*Szabács viadala*” keletkezése.

A műhely-megbeszélések kiegészítéseként 2008. május 8-án konferenciát tartottunk Pécsen. Itt Ötvös Péter a magyarországi kultúra német megítélésével kapcsolatban tartott előadást. Szilasi László az *accusatio* és a *querela* műfajának összekapcsolódását tárgyalta. Bartók István előadásában a népnyelvű szakszókincs meghonosításának kísérleteit foglalta össze. Pap Balázs a virágének műfajában található „virág” szó korabeli értelmére tett javaslatot. Jankovits László a fent említett Jacobus Piso által az 1514-es orszai csatáról írt levelet vetette össze a csatáról megjelent német nyelvű röpirattal. Meghívott előadóként Kasza Péter Szerémi Györgyről, Hevesi Andrea pedig a Karthauzi Névtelen törökképéről tartott előadást.

A műhely-megbeszélések fontos részei voltak azok az alkalmak, amelyeken a pályázat résztvevői mellett máshonnan meghívott előadók (köztük Szentpéteri Márton, Vadai István, Kecskeméti Gábor, Máté Ágnes, Jankovics József, Kiss Farkas Gábor, Balázs Mihály) is részt vettek.